

БАРАК ОБАМА І ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА "СПАДЩИНА" ДЖОРДЖА БУША – МОЛОДШОГО (КРИЗОВІ АСПЕКТИ)

В статті аналізується "кризова дипломатія" адміністрації Б. Обами в Іраку, Афганістані та Ірані.

The article presents analysis of the B. Obama administration' "crisis diplomacy" in Iraq, Afghanistan and Iran

Перемога Барака Обами на президентських виборах у США 4 листопада 2008 стала в очах американців символом змін. На фоні безпрецедентної поляризації американського суспільства і розчарувань, пов'язаних з 8 річним президентством Дж. Буша – мол., політична програма представника Демократичної партії стала більш прийнятною для американського електорату. Незважаючи на те, що зовнішньополітична діяльність США традиційно не є центральною у передвиборчих партійних програмах і у виборчих кампаніях, з'їзд Демократичної партії у серпні 2008 р. приділив значну увагу проблемам зовнішньої політики США [13], на противагу з'їзду Республіканської партії, де більшість зовнішньополітичних проблем Америки ігнорувалися [14]. Такий підхід обох політичних партій до міжнародних проблем США на був випадковістю. Правляча Республіканська партія, де провідну роль відіграють політики неоконсервативних поглядів і які майже одноставно підтримують політику Дж. Буша, не змогла запропонувати радикальних змін у зовнішній політиці. Демократична партія, виступаючи з опозиційних позицій, проголосила "нову еру" не лише обранням чорношкірого американця претендентом на посаду президента США, але і в підходах до вирішення широкого кола кризових проблем зовнішньої політики, що залишилися у спадщину від адміністрації Дж. Буша.

Загальні формулювання зовнішньополітичної платформи Демократичної партії з'явилися за рік до президентських виборів у журналі "Foreign Affairs" у статті "Оновлюючи американське лідерство" за підписом Барака Обами. Аналіз цієї публікації дає можливість скласти загальну уяву про підхід новообраного президента-демократа до найсуттєвіших міжнародних проблем. Значна частина положень цієї статті увійшли до передвиборчої платформи, затвердженої на з'їзді Демократичної партії.

Лейтмотивом зовнішньополітичного "порядку денного" програми Демократичної партії та новообраної адміністрації Барака Обами стала теза про необхідність поновлення позитивного іміджу Америки – "поновлення американського лідерства".

Америка Джорджа Буша підірвала свої політичні і, певною мірою, моральні позиції у світі війною в Іраку, Афганістані та іншими неадекватними діями на міжнародній арені. Саме тому демократи, як, до речі, і республіканці хотіли відновити віру оточуючого світу в Америку та її принципи. Б. Обама у цьому зв'язку підкреслював: "Історичний момент Америки ще не пройдений, ми повинні знову скористатися ним. Вважати, що американська могутність знаходиться у стані остаточного занепаду, означає ігнорувати велику перспективу Америки та її історичну мету в світі" [9].

Характерно, що підхід Республіканської партії до стратегії повернення Сполученим Штатам втрачених міжнародних позицій був більш традиційним: він припускав можливість досягнення значущих зовнішньополітичних цілей одночасно, не відмовляючись від використання військової сили, подібно попереднім адміністраціям. "Ведення війни і забезпечення миру ніколи не повинні досягатися дрібним врегулюванням на партійній платформі чи на засіданнях Сенату і Палати Представників з цією метою. Маючи справу з сучасними конфліктами і майбутніми кризами, наш наступний президент повинен застосовувати увесь набір засобів" – відзначалося в Республіканській платформі 2008 року. [14]

Барак Обама, зі свого боку, запропонував концептуально інший підхід до відновлення позицій США у світі. Він має намір відмовитися від "силової дипломатії" адміністрації Дж. Буша, яка на багатьох напрямках виявила неефективність, і вдається до методів "прагматичної дипломатії", що передбачає висунення дипломатії на передній план зовнішньої політики.

В інавгураційній промові 20 січня 2009 р. Барак Обама проголосив закриття в'язниці для іноземних громадян в Гуантанамі (американська військова база на Кубі) та в'язниці ЦРУ в західноєвропейських країнах, відмову від тортур в'язнів. Це був символічний крок, що демонстрував дискредитацію політики попередньої адміністрації. Обама продемонстрував, що американська політика відтепер буде іншою; США постараються повернути собі репутацію захисника прав людини, демократії.

Попередній курс республіканців був направлений на превентивну ліквідацію вогнищ зовнішньої терористичної загрози для США, яка, у відповідності з "доктриною Буша", в першу чергу виходила (окрім Афганістану) від країн "вісі зла" – Іраку, Ірану, Північної Кореї. Незважаючи на стрімкі військові перемоги коаліцій, очолюваних Сполученими Штатами, в Афганістані та Іраку, ситуація в цих країнах переросла у затяжні внутрішні конфлікти, які набули характеру громадянської війни. США втратили лише в Іраку понад 3 тис. убитими і 20 тис. пораненими.

Питання вибору лінії поведінки відносно конфліктів, у які втягнуті США, стало для адміністрації Б. Обами одним із ключових.

У своїй програмній статті Б. Обама головну увагу приділив проблемам, що торкаються ісламського світу і, перш за все, закінченню війни в Іраку, яку слід завершити виведенням американських військ і "дипломатичними зусиллями з метою забезпечити посередництво для припинення громадянської війни в Іраку і попередження її ескалації". [9] Звичайно, що власний підхід адміністрації Б. Обами до вирішення конфліктів на Близькому Сході ще лише формується. В США посилюється розуміння того, що проблема Іраку, Ірану, Афганістану, ізраїльсько-палестинського конфлікту не може бути вирішена військовим шляхом. У той же час Б. Обама розуміє, що кинути Ірак напризволяще, залишити іракських громадян один на один у цій "бітні", у той час коли США самі породили громадянську війну, є аморальним. Це вже проблема не іракців, а американська. Іраку необхідне політичне рішення для припинення громадянської війни на релігійному та етнічному підґрунті. Усе ж неможливість і небажаність віддати Ірак на розправу ісламським фундаменталістам змушує адміністрацію Б. Обами ще певний час зберігати свою військову присутність на іракській території. США, на думку Б. Обами повинні чітко заявити про відсутність у них намірів залишити свої військові бази в Іраку, обмежившись розміщенням невеликого військового контингенту, до того ж, не в самому Іраку, а в "даному регіоні". "Ми – підкреслює Обама, – повинні залишити лише мінімальні загоризонтні сили в регіоні для захисту американського персоналу і обладнання, щоб продовжувати навчання іракських сил безпеки і викорінювати Аль-Каїду". [8] Проголосивши своїм пріоритетом закінчення війни в Іраку, адміністрація Б. Обами має намір вивести американські війська з іракських міст протягом 16 міся-

ців, що відповідає угоді, вже укладеній між попередньою адміністрацією Дж. Буша і урядом Іраку.

Більшість американських політичних аналітиків, погоджуючись з необхідністю виведення бойових частин США із Іраку, висловлюють неоднозначну позицію відносно умов і термінів виведення цих військ. Особливо алармістську позицію займають представники неоконсервативних сил Америки, які з початку розв'язання односторонньої війни США проти Іраку підтримали адміністрацію Дж. Буша. Так, дослідники з Фонду спадщини Дж. Карфано і Дж. Філліпс наголошують: "Тоді як довгострокова присутність американських бойових військ не в інтересах Сполучених Штатів чи іракського уряду, питання про те як війська США залишать Ірак (коли країна знаходиться явно на шляху до миру і стабільності) набагато важливіше коли війська повернуться додому". [7] Ці представники американського політичного істеблішменту вважають, що лише значні військові сили здатні подолати опір противників проамериканського іракського режиму. "Політична рівновага Іраку, що змінюється, є потенційно дестабілізуючою і вимагає сильної військової присутності США щоб гарантувати адекватну безпеку", – стверджує Джеймс Філліпс. [10]

Дж. Філліпс закликав адміністрацію Б. Обами до обережності у виведенні військ з Іраку у зв'язку з тим, що під час провінційних виборів у цій країні 31 січня 2009 р. в районі Басри відбулися військові зіткнення груп шіїтських бойовиків з державними силами безпеки. Одночасно Філліпс посилається на загрозу Іраку з боку Ірану, який підтримує і надає притулок іракським опозиційним військовим угрупованням сунітів. Щоб "стримати і розбити" цих повстанців, які інфільтруються назад в Ірак, іракським силам безпеки, на думку Дж. Філліпса, "буде потрібна сильна американська допомога". [10] Особливо нагальною ця проблема постає у зв'язку з парламентськими виборами в Іраку у грудні 2009 р.

Адміністрація Б. Обами розуміє, що погано навчена, недостатньо укомплектована і мало дієздатна іракська армія має мало шансів самостійно навести порядок у країні. Тому, як вважають експерти, термін виведення американських військ потрібно продовжити до 30-35 місяців і основну увагу приділити зміцненню державної влади в Іраку. Гроші, що витрачаються на американські війська підуть на відновлення іракської економіки, на будівництво шкіл, лікарень і розгортання широкомасштабних соціальних програм. [2]

Адміністрація Барака Обами планує перекинути частину військ із Іраку в Афганістан, який новопризначений державний секретар Хіларі Клінтон під час слухань у комітеті з міжнародних справ Конгресу США назвала "вищим пріоритетом для вибраного президента". [8]

Представники адміністрації Б. Обами вважають, що ситуація в Афганістані та сусідньому Пакистані вимагає особливої уваги. Адже тут, незважаючи на початкові успіхи військових операцій США та керованої ними коаліції, відроджується "Аль-Каїда" і рух "Талібан". Загони бойовиків "Талібан" міжнародні центри "Аль-Каїди" розташовані на сході і півдні Афганістану, вздовж прикордонних районів з Пакистаном. При загрозі їх знищення коаліційними військами, вони переходять кордон і знаходять притулок в Пакистані. Переслідуючи повстанців, війська коаліції заходять на територію Пакистану, що викликає загострення американсько-пакистанських відносин. Ці райони є місцем проживання племен пуштунів – "пуштунський пояс". У самому Пакистані проживає багато пуштунів. Території, які вони населяють, не контролюються центральним урядом. Це сприяє розміщенню талібів із однієї країни в іншу. Саме в Пакистані знаходяться табори талібів і релігійні школи – медресе, де готується поповнення для фундаменталістського руху. Для досягнення успіху в цих неспокійних районах Б. Обама має намір переглянути стратегію республіканців і перенацілити

частину ресурсів із Іраку в Афганістан, зокрема розмістити там експедиційну бригаду морської піхоти і ударну армійську бригаду. Саме скорочення американських військ в Іраку дозволить військовому керівництву США збільшити американську присутність у Афганістані.

Врегулювання ситуації навколо Афганістану вимагає, на думку Б. Обами, "узгоджених з нашими [США – автори] друзями і союзниками дій, а також пошуків ресурсів необхідних для успіху". [15] Це свідчить про намір Б. Обами добиватися більш активної військової участі інших членів НАТО в афганській кампанії. Для досягнення успіху в Афганістані, на його думку, необхідні рішучі дії в рамках "об'єднаної стратегії, яка зміцнила б наші війська і сприяла б знаттю обмежень, які деякі з наших союзників в НАТО застосували до своїх військ (мається на увазі їх використання – автори)" [15].

Представники адміністрації Б. Обами, як і багато інших американських експертів, визнають, що досягти повного успіху в боротьбі проти сил Талібану в Афганістані за допомогою лише військової сил надзвичайно важко, або ж зовсім неможливо. "Додаткові сили дійсно необхідні (для Афганістану), але саме збільшення не буде дорівнювати успіху" – стверджують військові аналітики Н. Фік і Дж. Нагл [1, р. 44]. Тому урядові кола США, збільшуючи військову присутність в Афганістані, розробляють плани направлені, з одного боку, на зміну характеру військових операцій, а з другого – на коригування зовнішньополітичної стратегії відносин з Афганістаном і Пакистаном.

Американське військове керівництво, зокрема новий керівник центрального командування для Афганістану генерал Д. Петреус, пропонує покладатися не лише на наступальні військові операції. Важливу роль необхідно відвідати "стабілізаційному і підтримуючому компоненту" [4, р. 50], що передбачає "створення умов за яких можна досягти успішного примирення з деякими елементами, які б'ються з ними" [4, р. 49]. Підтримуючи і відновлюючи позиції місцевих лідерів, пуштунських племенних керівників, американці мають намір досягти в прикордонних регіонах Пакистану сприйнятний рівень стабільності.

Особливу увагу адміністрація Б. Обами має намір звернути на те щоб оживити економічний розвиток Афганістану. Адже американська теза "Там, де закінчуються дороги, там починається Талібан" реально відображає стан речей в цій країні. Відсутність відповідального управління на регіональному рівні, недостатній рівень електрифікації, освіти, забезпечення питною водою, безробіття – усе це вимагає нагальної модернізації Афганістану. Міністр оборони США Роберт Гейтс у цьому зв'язку писав: "Безпосередня військова сила продовжуватиме відігравати роль у довготерміновому зусиллі проти терористів й інших екстремістів. Але ... військові операції повинні бути підпорядковані заходам, що націлені на краще управління, економічні програми, що прискорюють розвиток і на спроби розібратися зі скаргами невдоволених, з яких рекрутуються терористи" [3, р. 29]. Поступові успіхи цих заходів, на думку Гейтса, через тривалий час приведе до "дискредитації і поразки екстремістських рухів і їхньої ідеології".

Адміністрація Білого дому шукає й інші шляхи вирішення проблеми. Один із них – співробітництво з поміркованими талібами. Такий політичний союз може стати частиною довготривалого врегулювання афганської кризи. Адже американці змогли стабілізувати ситуацію в Іраку після того як війська коаліції змогли створити союз з супротивниками "Аль-Каїди" – сунітськими бойовиками.

Важливим елементом стратегії Білого дому є розширення співробітництва з Пакистаном у боротьбі з талібами. Тому одночасно з активізацією політики в Афганістані, США збільшать невійськову допомогу Па-

кистану, щоб він зміг "забезпечити відповідну безпеку в прикордонному регіоні з Афганістаном" [2].

В порядку денному зовнішньої політики адміністрації Б. Обами важливе місце займає проблема врегулювання конфлікту навколо ядерної програми Ірану. Ще на початку президентської кампанії Б. Обама визнав: "Наша політика проголошення погроз і використання посередників, щоб приборкати ядерну програму Ірану, спонсорування ним тероризму і регіональну агресію зазнали невдачі" [9]. Як і республіканська адміністрація Дж. Буша, демократи поставили за мету попередити подальше розповзання зброї масового знищення у світі. Ця мета залишається домінуючою в зовнішній політиці адміністрації Б. Обами. Але, якщо Буш проголошував можливість здійснити проти Ірану широкомасштабну військову операцію, за зразком Іраку, щоб ліквідувати іранські ядерні об'єкти, то адміністрація Б. Обами має намір застосовувати головним чином засоби політико-дипломатичного і економічного впливу. В будь-якому випадку США будуть робити спроби подолати ядерні амбіції іранського керівництва. В зовнішньополітичному "порядку денному" адміністрації демократів підкреслюється: "Барак Обама підтримує тверду і безпосередню демократію з Іраном без попередніх умов. Настав час використати силу американської дипломатії, щоб змусити Іран припинити його протиправну ядерну програму, підтримку тероризму і загрози Ізраїлю. Обама і Байден (віце-президент США – автори) запропонують іранському режиму вибір. Якщо Іран відмовиться від його ядерної програми і підтримки тероризму, ми запропонуємо такі спонукальні заходи, як членство у Світовій торговельній організації, економічні інвестиції і перехід до нормальних дипломатичних відносин. Якщо Іран продовжуватиме свою тривожну поведінку, ми підемо на економічний тиск і політичну ізоляцію. У здійсненні цієї дипломатії, ми будемо тісно координувати дії з нашими союзниками і діючи з ретельною підготовкою" [2].

Висловлена Б. Обамою готовність вести з Іраном прямі переговори без попередніх умов викликала гострі дискусії в американському політикумі. Так, дослідницька група Вашингтонського інституту близькосхідної політики (Е. Хабігер, В. Шнайдер і Н. Содерберг) стверджує, що в Ірані здійснено перший крок для збагачення урану (подрібно), достатнього, щоб забезпечити паливом 50 ядерних зарядів. Посилаючись на потенційну можливість купівлі Іраном російської протиповітряної системи С-300, американські фахівці, закликають адміністрацію до рішучого "стримування" ядерного прогресу Ірану за допомогою військових засобів [12].

Старший дослідник американського Інституту підприємництва, колишній постійний представник США в ООН Джон Болтон закликає Ізраїль завдати військового удар по ядерним об'єктам Ірану. "Я не думаю, що існують будь-які сумніви в тому, що Ізраїль має політичну волю використати військову силу проти (ядерної – автори) програми Ірану" – пише Болтон [6]. Нагадавши про бомбардування ізраїльською авіацією сирійського реактора біля Багдада в 1981 р., Болтон висловив надію, що "поставлений перед перспективою ядерного

сусіда, ядерного ворога поруч, Ізраїль не вагатиметься нанести удар" [6].

Представники поміркованого, ліберального крила політико-академічного комплексу США підтримують позицію адміністрації Б. Обами відносно Ірану. Так, почесний професор історії Браунського університету С. Граубард пише: "Не існує виправдань для військової атаки Сполученими Штатами, чи Ізраїлем на Іран. Сполученими Штатами, які протистоять ворожому Ірану, що має намір створити ядерну зброю, необхідно бути готовими використати будь-який міжнародний форум разом зі своїми союзниками, будь-який економічний і політичний тиск, щоб попередити це. Розважливий дипломатичний наступ напевне досягне більш позитивних результатів, аніж страхання, так поширене в роки Буша" [5, р. 180].

Варто відзначити, що адміністрація Б. Обами, взявши курс на відхід від жорсткої політики адміністрації Дж. Буша у відносинах з Іраном, не відмовилася від санкцій проти цієї країни. Так, 11 березня 2009 р., президент Б. Обама заявив, що Іран продовжує створювати "надзвичайну загрозу" для національної безпеки США. Тому Б. Обама продовжив надзвичайний стан відносно Ірану, встановлений 15 березня 1995 р., ще на один рік [11]. Тому питання про шлях вирішення Сполученими Штатами ядерної проблеми Ірану залишається відкритим.

Аналіз перших кроків "кризової дипломатії" в зовнішній політиці Б. Обами свідчить, що прагматичний підхід нової адміністрації до вирішення конфліктів, в які втягнуті США, має певні спільні риси з діями адміністрації Дж. Буша. Це проявляється, як у збереженні силового компоненту у вирішенні конфліктів, у які втягнуті США, так і в прагненні перемогти в цих конфліктах, що повинно зміцнити престиж Вашингтона. "Здатність Сполучених Штатів вирішувати майбутні загрози буде залежати від їх поведінки у сучасних конфліктах. Говорячи відверто, невдача або те що буде розглядатися як невдача – і в Іраку, і в Афганістані – буде згубним ударом по довірі до США, як серед друзів і союзників, так і серед потенційних супротивників" [3, р. 28], – стверджує глава Пентагону Роберт Гейтс.

1. Fick N.C., Nagl J.A. How to win a losing war // Foreign Policy. January/February 2009; 2. Foreign Policy – http://www.whitehouse.gov/agenda/foreign_policy; 3. Gates R.M. A balanced strategy // Foreign affairs. January/February 2009. vol. 88, № 1; 4. The general's next war // Foreign Policy. January/February 2009; 5. Graubard R.S. A broader agenda. Beyond Bush-era foreign policy // Foreign Affairs. January/February 2009. vol. 81, № 1; 6. Iran and next administration: policy challenges – <http://heritage.org/research/MiddleEast/he1104.cfm>; 7. Iraq: pause in troop drawdown make sense – <http://www.heritage.org/research/Iraq/wm1871>; 8. Nomination hearing to be secretary of state Hillary Rodham Clinton – <http://www.state.gov/secretary/rm/2009a/01/115196.htm>; 9. Obama B. Renewing America leadership//Foreign Affairs. July/August 2007 – <http://www.foreignaffairs.org/200777070/baessay86401/barakobama>; 10. Phillips J. Iraq's Election: a win for prime-minister Maliki and the United States – <http://www.heritage.org/research/Iraq/wm1871.cfm>; 11. Presidential notice of Iranian sanction – http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Presidential-Notice-on; 12. Preventing a cascade on instability: US engagement to check Iranian nuclear progress – <http://www.washingtoninstitute.org/template.c05.php?CD=3021>; 13. Renewing America's promise. The 2008 Democratic national platform – www.democrats.org; 14. Republican Platform 2008 – www.gopconvention2008.com; 15. Statement by the President on Afghanistan – http://www.whitehouse.gov/the_press_office/statement-by-thePresident-on-Afghanistan

Надійшла до редколегії 20.02.09

С. Денисов, асп.

ПРИНЦИПИ ПОЛІТИКИ ДРУГОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ДЖ.В.БУША (2005–2008 РОКИ) ЩОДО РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

У статті окреслені головні засади формування політики другої адміністрації Дж.В.Буша стосовно Російської Федерації в 2005–2008 рр.

In the article author describes main aspects of the American policy towards the Russian Federation from 2005 to 2008 under second G.W.Bush administration.

Актуальність дослідження полягає в першочерговості і важливості взаємовідносин між США і Російською

Федерацією для світового співтовариства, особливо на сучасному етапі його розвитку, з огляду на історичне

© Денисов С., 2009